

Вайнілович Наталія Андріївна

викладачка кафедри філософії, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри філософії

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»,

співзасновниця та членкиня правління Української школи плейбек-театру,

голова ГО «АРТ-Плейбек», Київ, Україна

E-mail: nalina.vaine@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-0237-6422>

Кальченко Лариса Володимирівна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна

E-mail: kalchenko.larysa@iit.kpi.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7763-5851>

Researcher ID: GLQ-5398-2022

Scopus: 58142377800

Плейбек-театр як метод формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників на основі моделі наративної ретикуляції

Актуальність дослідження зумовлена потребою в підготовці майбутніх соціальних працівників, здатних ефективно діяти в умовах зростання соціальної різноманітності, травматичного колективного досвіду, воєнних викликів і посилення вразливості окремих груп населення. У цьому контексті особливої значущості набуває формування інклюзивних компетентностей, що передбачають розвиток емпатії, етичної чутливості, толерантності до невизначеності та здатності до діалогічної взаємодії.

Метою статті є науково-теоретичне й емпіричне обґрунтування можливостей використання плейбек-театру як методу формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників на основі авторської моделі наративної ретикуляції. Дослідження здійснювалося із застосуванням якісної методології та таких методів, як педагогічне спостереження, аналіз письмових рефлексій здобувачів, напівструктуровані інтерв'ю, контент-аналіз наративів, що виникали під час плейбек-сесій. Емпіричною базою стали освітні практики в межах вибіркових дисциплін для здобувачів спеціальності «Соціальна робота».

У статті представлено авторське трактування понять «інклюзивні компетентності», «плейбек-театр», «наративна ретикуляція» та розкрито змістове наповнення запропонованої моделі, що передбачає етапи актуалізації наративу, тілесно-емоційного відтворення, колективної інтерпретації та рефлексивної інтеграції досвіду. Результати дослідження свідчать, що залучення студентів до плейбек-взаємодії сприяє трансформації їх ціннісних установок, формуванню здатності до емпатійного слухання, переосмисленню власних упереджень та розвитку гуманістично орієнтованої професійної ідентичності. Доведено, що поєднання наративного й імпровізаційно-театрального підходів є ефективним педагогічним інструментом формування інклюзивної компетентності в процесі професійної підготовки соціальних працівників.

Ключові слова: плейбек-театр, інклюзивні компетентності, наративна ретикуляція, майбутні соціальні працівники, емпатія, рефлексія, професійна підготовка, інклюзія в освіті.

Вступ. Сучасні соціальні трансформації, що відбуваються в Україні та світі, зумовлені посиленням процесів глобалізації, глибокими соціально-економічними змінами, збройними конфліктами, вимушеною міграцією та зростанням кількості людей у вразливих життєвих обставинах. Ці процеси актуалізують потребу у фахівцях нової формації, які здатні не лише надавати соціальні послуги, а й формувати безпечне інклюзивне середовище, будувати довірливу взаємодію з різними соціальними групами,

враховувати культурні, мовні, психологічні та індивідуальні особливості клієнтів (Кальченко, 2016; Цимбалюк & Павліха, 2023).

Людиноцентричний підхід до соціальної роботи є визначальним і для нашого дослідження, оскільки здатність соціальних працівників до емпатії, глибокого слухання, побудови стосунків із клієнтом на довірі є основою для ефективної підтримки вразливих груп населення та розвитку інклюзивного соціального середовища.

Особливо гостро питання інклюзивної компетентності постає у підготовці майбутніх соціальних працівників в умовах воєнного стану в Україні та його соціальних наслідків – зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, сімей загиблих, дітей, які зазнали психологічної травми, осіб з інвалідністю, людей, що пережили втрату дому та порушення соціальних зв'язків. У цих умовах професійна діяльність соціального працівника потребує високого рівня емпатії, гнучкості, толерантності до невизначеності, комунікативної зрілості та здатності будувати безпечний діалог незалежно від життєвого досвіду клієнта.

У наукових дослідженнях зазначається, що поряд із фаховими знаннями, вміннями та навичками соціальної роботи важливу роль відіграють так звані м'які навички (soft skills) – емпатійність, активне слухання, вміння працювати в команді, стресостійкість, креативність, критичне мислення та здатність до рефлексії (Кочубей & Ткачук, 2021; Столярик & Семігіна, 2025; Gerland, 2023). Саме вони роблять можливим ефективне функціонування соціального працівника в багатовимірних соціальних ситуаціях, що часто супроводжуються конфліктами, кризами, травматичним досвідом та емоційною напругою.

Особливе місце у формуванні таких якостей посідають міждисциплінарні та мистецько-орієнтовані практики, які поступово входять до освітніх моделей підготовки фахівців соціальної сфери. Серед них – драматерапія, форум-театр, театральна імпровізація, сторітелінг, а також плейбек-театр, який ґрунтується на відтворенні реальних життєвих історій учасників через імпровізовану театральну дію (Fox, 2015; Buhler King, Sivagnanam, & De Silva, 2023).

Плейбек-театр останніми роками активно використовується як інструмент роботи з громадами, що пережили соціальні травми, постконфліктні ситуації або порушення прав людини, оскільки сприяє відновленню довіри, розвитку рефлексії, колективного переосмислення досвіду та зцілення через історію (Fox, 2020; Fanahei, 2024; Кандибур & Лук'яненко, 2021). Однак, попри зростаючий інтерес до цієї практики, у науковому дискурсі залишається недостатньо висвітленим питання системного впровадження плейбек-театру в освітній процес майбутніх соціальних працівників саме як методу формування інклюзивних компетентностей.

Дослідники підкреслюють, що робота з наративами, особистими історіями та груповим досвідом сприяє розвитку більш глибокого рівня розуміння себе й іншого, формує здатність приймати різноманіття та знижує рівень стигматизації у сприйнятті вразливих груп населення (Ross, 2021; Цимбалюк & Павліха, 2023). Саме в цьому контексті набуває особливої значущості підхід, що поєднує наративну природу людського досвіду з принципами інклюзії у соціальній роботі.

Отже, наукова проблема, що постає в межах цього дослідження, полягає у пошуку ефективних, інноваційних і водночас гуманістично орієнтованих методів формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників, які поєднують міжособистісний досвід, емоційну взаємодію, діалогічність та безпечний простір навчання.

Актуальність цієї статті визначається не лише соціальними викликами сучасності, але й потребою в осмисленні нових педагогічних стратегій, здатних інтегрувати мистецькі, психологічні та соціокультурні компоненти в процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Отже, у нашому дослідженні ми спробуємо представити теоретичне й емпіричне осмислення плейбек-театру як інноваційного методу формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників у межах освітнього процесу закладу вищої освіти в контексті професійної підготовки фахівця соціальної роботи.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у науково-теоретичному й емпіричному обґрунтуванні можливостей використання плейбек-театру як методу формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників на основі моделі наративної ретикуляції в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких дослідницьких завдань:

1. Проаналізувати сучасні наукові підходи до проблеми формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників в умовах соціальних трансформацій і зростання багатоманітності суспільства.

2. Охарактеризувати потенціал мистецько-орієнтованих і наративних практик у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери.

3. Представити емпіричні результати використання плейбек-театру в освітньому процесі щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, і саме за спеціальністю «Соціальна робота», як інструменту розвитку емпатії, міжособистісної чутливості та толерантності до різноманіття.

4. На основі рефлексивних матеріалів і спостережень обґрунтувати ефективність моделі наративної ретикуляції для формування інклюзивних компетентностей у майбутніх соціальних працівників.

5. Визначити перспективи інтеграції плейбек-театру в освітні програми підготовки соціальних працівників з урахуванням актуальних соціальних викликів та стандартів професійної освіти.

Сформульовані нами мета та завдання дають можливість, на наш погляд, забезпечити цілісність наукового дослідження, визначають чітку логіку подальшого викладу матеріалу й обґрунтовують прикладну спрямованість отриманих під час наукового пошуку результатів.

Матеріали та методи дослідження. Емпіричну базу дослідження становив освітній процес за освітньо-професійною програмою «Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (НТУ України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського») у контексті побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів за спеціальністю 231 «Соціальна робота», під час викладання вибіркових дисциплін «Плейбек-театр як інструмент роботи з різними громадами» та «Побудова довіри та емпатія в спілкуванні».

У процесі дослідження використовувалася якісна методологія, що передбачає глибоке осмислення суб'єктивного досвіду учасників освітнього процесу, їхніх емоційних реакцій, установок, змін у ставленні до соціального різноманіття та вразливих груп населення.

Були застосовані такі методи збору й аналізу емпіричних даних:

- педагогічне спостереження за участю здобувачів у практиках плейбек-театру;
 - аналіз письмових рефлексій здобувачів, у яких вони описували власні переживання, зміни у світосприйнятті та професійних установках, що формуються під час навчання;
 - напівструктуровані інтерв'ю, спрямовані на з'ясування суб'єктивного значення отриманого досвіду участі у плейбек-сесіях;
 - контент-аналіз історій, озвучених під час занять, що дав змогу виявити домінуючі теми, емоційні акценти та типові соціальні переживання здобувачів;
 - аналітико-синтетичний метод для узагальнення результатів і формування висновків.
- Методологічною основою дослідження стали принципи: гуманістичної педагогіки; інклюзивної освіти; діалогічної взаємодії; наративного підходу до осмислення соціального досвіду (Fox, 2015; Fox, 2020).
- Особлива увага приділялася дотриманню етичних принципів дослідження, зокрема:
 - добровільність участі здобувачів у плейбек-практиках і дослідженні;
 - дотримання конфіденційності й анонімності особистих історій;
 - забезпечення психологічної безпеки учасників;
 - недопущення повторної травматизації у процесі відтворення складних життєвих ситуацій (Канди-бур & Лук'яненко, 2021; Ross, 2021).

Застосована методологія дала змогу отримати глибокі, багатовимірні дані, що стали основою для аналізу ефективності плейбек-театру як засобу формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників.

Результати дослідження. Під час дослідження було виявлено, що включення елементів плейбек-театру в освітній процес суттєво впливає на:

1) розвиток здатності до емпатійного слухання – здобувачі стали більш уважними до переживань іншої людини, навчилися не переривати розповідь, проявляти повагу до емоцій співрозмовника (Fox, 2015);

2) зростання толерантності до соціального різноманіття – учасники практик почали інакше сприймати осіб з інвалідністю, представників різних етнічних, мовних і соціальних груп (Цимбалюк & Павліха, 2023);

3) підвищення рівня рефлексії власних упереджень – через аналіз почутих історій і власних емоцій здобувачі усвідомлювали існування стереотипів у власному мисленні (Ross, 2021);

4) зміцнення навичок безпечної комунікації та етичної взаємодії – було відзначено зростання обережності у висловлюваннях, уважніше ставлення до слів та невербальної поведінки.

Плейбек-сесії продемонстрували, що пережитий досвід взаємодії через історію є більш ефективним у формуванні інклюзивних установок, ніж традиційні лекційні форми навчання, оскільки він залучає одночасно інтелектуальну, емоційну та ціннісну сфери особистості (Buhler King, Sivagnanam, & De Silva, 2023).

Усе це дозволило нам більш детально обґрунтувати *авторську модель наративної ретикуляції* та представити опис її практичної апробації, що і буде надано нами далі. Основа для нашої моделі – теорія наративної ретикуляції (Fox, 2020), автором якої є Джонатан Фокс – доктор філософських наук,

співзасновник плейбек-театру. Фокс зазначає про теорію таке: «*Її акцент на спільному наративному досвіді можна розглядати як протизвагу панівній у суспільстві схильності до абстрактного мислення та технічних знань*» (Fox, 2015). Теорія застосовується в різних сферах для створення інклюзивних, відкритих просторів, формування міцних соціальних зв'язків у спільнотах.

Проведене дослідження продемонструвало, що системне впровадження практик плейбек-театру в освітній процес підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» сприяє не лише розвитку окремих комунікативних навичок, але й формуванню цілісного комплексу інклюзивних компетентностей, пов'язаних із прийняттям різноманітності, розвитком емпатії, етичної чутливості та здатності до соціальної взаємодії на засадах недискримінації (Кальченко, 2016; Цимбалюк & Павліха, 2023).

Аналіз письмових рефлексій студентів засвідчив, що участь у плейбек-сесіях значно посилила усвідомлення власних емоційних реакцій та внутрішніх упереджень. Зокрема, значна частина учасників вказували на те, що до початку занять вони не усвідомлювали глибини власних стереотипних уявлень щодо людей з інвалідністю, досвіду внутрішнього переміщення або тяжких життєвих обставин. У процесі спільного відтворення реальних історій ці установки почали поступово змінюватися на більш гуманістичні та рефлексивні (Кандибур & Лук'янченко, 2021).

Особливо важливим результатом стало зміщення акценту в сприйнятті клієнта соціальної роботи: від уявлення про нього як про «проблему» до усвідомлення його як носія унікальної історії, життєвого сценарію, досвіду виживання та внутрішнього ресурсу. Така трансформація мислення безпосередньо відповідає засадам інклюзивного підходу в соціальній роботі (Столярик & Семігіна, 2025).

У процесі занять було виявлено, що метод плейбек-театру дає змогу:

- актуалізувати особистісну важливість почуті історії, що робить навчальний процес емоційно насиченим;
- створити безпечний простір довіри, де кожен студент має право на голос;
- навчити емпатійного слухання як професійної навички;
- розвинути вміння працювати з «травматичними» та «складними» темами без професійного вигорання (Fox, 2015; Ross, 2021).

Крім того, було зафіксовано підвищення рівня міжособистісної довіри в академічній групі, активізацію взаємної підтримки та зростання зацікавлення до подальшого дослідження театральних і наративних форм роботи в професійній діяльності.

Отримані результати свідчать про ефективність плейбек-театру як потужного освітнього інструменту, який поєднує навчання, рефлексію і психологічну підтримку в єдину систему професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

Саме ці дані стали підставою для подальшого теоретико-методологічного осмислення отриманого досвіду та розроблення авторської моделі наративної ретикуляції, що лежить в основі методичного обґрунтування застосування плейбек-театру.

У межах цього дослідження центральним інноваційним і концептуальним компонентом наукового пошуку стала розробка й впровадження *авторської моделі наративної ретикуляції*, що ґрунтується на інтеграції наративного підходу, театральної імпровізації та принципів інклюзивної соціальної практики.

Розкриваючи мету нашого дослідження, обґрунтуємо його понятійно-категоріальний апарат і сформулюємо сутнісне значення ключових понять досліджуваної проблеми та наше розуміння основних явищ і процесів, які ми досліджували.

Інклюзивні компетентності майбутнього соціального працівника ми розглядаємо як інтегративний комплекс знань, умінь, цінностей і особистісних установок, що забезпечують здатність фахівця ефективно взаємодіяти з людьми різного соціального статусу, культурного походження, фізичних і психічних можливостей без дискримінації й упереджень.

Плейбек-театр у нашому розумінні – це не лише театральна форма імпровізації, а *метод педагогічної взаємодії*, спрямований на відтворення й переосмислення особистісного досвіду через колективну дію, емпатію та рефлексію.

Наративна ретикуляція – це введений нами термін дослідження, який означає *процес переплетення індивідуальних наративів учасників у спільну мережу смислів, емоцій і досвідів*, що утворюється в процесі плейбек-взаємодії. Цей феномен є основою для трансформації особистісних установок і формування нових моделей соціальної поведінки всіх учасників плейбек-театру. На наш погляд, наративна ретикуляція виступає не лише як методичний прийом, але і як механізм навчання через пережитий досвід.

Конкретизуючи *структуру моделі наративної ретикуляції* (представляючи наше авторське бачення), маємо зазначити, що ця модель передбачає *чотири взаємопов'язані етапи (складові)*, кожен з яких має свій педагогічний зміст:

1. *Актуалізація наративу*. Здобувачі озвучують власні історії, пов'язані з досвідом прийняття / неприйняття, виключення, стигматизації, втрати, підтримки. На цьому етапі формується простір довіри.

2. *Тілесно-емоційне відтворення*. Актори плейбек-групи імпровізаційно відтворюють історії. Відбувається невербальне осмислення досвіду, «проживання» емоцій через тілесну дію (Fox, 2015).

3. *Колективна інтерпретація*. Учасники групи аналізують побачене, порівнюють різні інтерпретації, формуючи «мережу сенсів» – *ретикуляцію наративів*.

4. *Рефлексивна інтеграція*. Отриманий досвід інтегрується в професійну свідомість студентів як новий рівень розуміння себе та клієнта соціальної роботи (Ross, 2021).

У процесі повторення цього циклу формується глибока внутрішня трансформація, що і є основою для розвитку інклюзивних компетентностей майбутніх фахівців соціальної сфери.

Спираючись на емпіричні матеріали дослідження (інтерв'ю та рефлексія студентів), ми розробили *матрицю розвитку інклюзивних компетенцій майбутніх соціальних працівників* (див. табл. 1).

Особливого значення в процесі реалізації нами моделі наративної ретикуляції в рамках експериментальної частини дослідження набули *рефлексивні висловлювання здобувачів*, які стали не лише джерелом емпіричних даних, але й важливим підтвердженням глибинних трансформацій їхніх установок, ціннісних орієнтацій і комунікативних практик.

Таблиця 1

**Матриця розвитку інклюзивних компетенцій майбутніх соціальних працівників
на основі теорії наративної ретикуляції**

Елемент навчальних занять	М'яка навичка, яка розвивається	Прикладне застосування в діяльності соціального працівника
1	2	3
СПОНТАННІСТЬ		
– Індивідуальний фізичний розігрів на початку пар – Шерінг емоційним станом – Вправи на фізичну взаємодію (парна, групова) – Вправи на увагу – Практика майндфулнес, технік заземлення, самопідтримки під час стресу та тривоги – Вправи на роботу з голосом – Практика ненасильницької комунікації в підгрупах чи парах – Дослідження способів вираження різних емоційних станів, почуттів, настрою – Гра історій у різних формах плейбек-театру	– Розпізнавання власних емоцій і різноманіття способів їх проявлення – Розпізнавання власних сигналів тіла – Робота в команді, уміння знаходити спільну мову з партнерами – Гнучкість до пошуку альтернативних дій у непередбачуваних ситуаціях	– Уміння генерувати нестандартні підходи в роботі з клієнтами, у тому числі під час кризового й оперативного втручання – Уміння співпрацювати з колегами, проявляти чутливість до їх стану – Застосування інтерактивних підходів до роботи з клієнтами та групами – Попередження професійного вигорання та збереження психологічної стійкості
АТМОСФЕРА		
– Музика на початку занять (онлайн та офлайн) – Можливість висловити власну думку, обговорення спірних питань – Наявність аудиторії, відповідної до потреб курсу (відсутність парт і зайвих меблів) – Наявність укриття в разі повітряної тривоги	– Чутливість до простору, психоемоційного стану людей навколо – Уважність до особливостей приміщення, його відповідність цілям – Уміння відчувати власний і груповий темпоритм – Чутливість до змін власного настрою, уміння визначати чинники, які на нього впливають	– Балансування робочого навантаження та відпочинку протягом робочого дня для себе та клієнтів – Організація робочого місця, місця проведення зустрічей із клієнтами відповідно до задач і фізичної безпеки – Організація чи участь у неформальному спілкуванні з колегами – Баланс між формальним і неформальним підходом до ведення клієнтів та груп – Розпізнавання емоційного стану групи, клієнта – Організація заходів, доступних для різних груп населення

Продовження таблиці 1

1	2	3
ІСТОРІЯ		
– Шерінг емоційним станом (як протоісторія) – Можливість розказувати історії з власного життя – Обговорення важливих тем, які підіймаються під час історій, у тому числі тих, що мають травматичний досвід – Нормалізація «іншості», приналежності до певних спільнот (ЛГБТІК+, віруючі, етнічні групи тощо) – Запрошення на заняття представників різних спільнот	– Активне слухання (прояв невербальних і вербальних сигналів) – Рефлексія власного досвіду – Уміння формулювати власний наратив, бачити зв'язок між особистим і соціальним – Уміння розрізняти факти від інтерпретацій – Культурна освіченість про різні спільноти	– Уміння уважно слухати й аналізувати особисті історії клієнтів, щоб правильно вибрати інструменти допомоги – Підтримка клієнтів у саморефлексії та розумінні своєї життєвої ситуації – Усвідомлення власних переконань про цільові соціальні групи, опрацювання упереджень щодо них – Отримання супервізійної, інтервізійної, психологічної підтримки
ВЕДЕННЯ		
– Введення та дотримання групових ритуалів (початок і кінець пари, підготовка сценічного простору), до яких залучена вся група – Спільне створення правил групи: обговорення, прояснення, фіксація, нагадування – Пояснення процедури виконання вправ на імпровізацію – Вправи, які вчать сприймати помилку як частину навчального (життєвого) шляху – Проговорення й опис етапів підготовки до організації перформансу, чітке розподілення ролей	– Дотримання домовленостей про правила взаємодії в будь-якій групі – Гнучкість до перегляду домовленостей – Повага до партнерів, їх права на відмову – Здатність розпізнати власний дискомфорт і сказати «ні» – Упровадження особистих ритуалів самопідтримки	– Дотримання у своїй діяльності етичних принципів роботи соціальних працівників і посадових інструкцій – Залучення клієнтів до обговорення правил взаємодії під час зустрічей і поза ними – Спільне з колегами встановлення неформальних домовленостей роботи в колективі – Упровадження підтримувальних ритуалів для колег і клієнтів

Як зазначає один з учасників дослідження, «...і ось це відчуття, коли ти розумієш, що ти не один. Людина може просто розповісти якусь історію, вона чимось відегукнеться тобі, і ти такий: “Я не сам! Я не сам!” Особливо ось ці історії, коли не про “успішний успіх”, а коли я перепробував усе, що я зміг» (студент 1, рефлексивний коментар). Це свідчить про формування в освітньому середовищі *середовища емпатійної підтримки та солідарності*, що є базовими принципами як інклюзивної освіти, так і сучасної соціальної роботи.

Інша група студентів акцентувала увагу на *емоційній складності роботи з травматичними історіями* та водночас на зростанні професійної відповідальності й чутливості: «Запам'яталось обговорення історій про травматичний досвід, як правильно їх чути та грати. Почувши таку історію під час нашого перформансу, було спочатку страшно, був страх помилитися, зробити щось не так для людини» (студент 2, фрагмент групового обговорення). Ці висловлювання свідчать про *зростання етичної рефлексії*, що є однією з ключових характеристик інклюзивної компетентності соціального працівника. Студенти починають не лише відчувати, а й усвідомлювати відповідальність за психологічний стан іншої людини, за рівень безпеки комунікаційного простору.

У процесі практичних занять також було виявлено глибоку потребу студентів бути почутими не лише в академічному сенсі, а і як особистості:

«Є потреба у студентів у навчальному процесі мати простір для особистих історій, а не тільки для нових знань і розвитку навичок. Іноді викладач авторитарно “обламує крила” висловлювати власну думку... Плейбек має бути на ранніх курсах, щоб студенти не забували, що можуть вільно говорити» (студент 3, фрагмент з інтерв'ю). Ця думка напряму корелює з основною гіпотезою дослідження, а саме що *плейбек-театр створює альтернативну педагогічну реальність*, у якій здобувачі не лише споживають знання, а *стають активними суб'єктами освітнього процесу*. Такий підхід підсилює мотивацію до навчання, сприяє формуванню довіри та стимулює розвиток критичного мислення.

Отже, аналіз рефлексивних висловлювань учасників дослідження підтверджує, що плейбек-театр у поєднанні з моделлю наративної ретикуляції:

- сприяє внутрішній трансформації ціннісних установок;
- формує досвід «бути почутим» як основу майбутньої професійної ролі;
- розвиває здатність до емпатії, відповідальності й етичного вибору;
- створює простір для безпечної комунікації та прийняття різноманітності.

Саме через ці механізми відбувається формування *інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників*, що і становить наукову новизну та практичну цінність цього дослідження.

Обґрунтовуючи *педагогічний ефект* апробованої нами моделі, можемо також зазначити, що *застосування авторської моделі нарративної ретикуляції в освітньому процесі* дало змогу:

- 1) перейти від формального засвоєння теми інклюзії до її особистісного переживання;
- 2) забезпечити глибший рівень емоційної та етичної чутливості;
- 3) перетворити академічну групу на простір взаємної підтримки й довіри;
- 4) посилити професійну ідентичність здобувачів.

Саме тому запропонована модель має не тільки освітню, але й практичну цінність для формування гуманістично орієнтованого фахівця соціальної сфери, а отримані нами під час дослідження результати дають підстави розглядати *плейбек-театр у поєднанні з моделлю нарративної ретикуляції як інноваційну технологію в системі професійної підготовки соціальних працівників*.

Обговорення результатів. Отримані в межах проведеного нами дослідження результати дають можливість розглядати плейбек-театр не лише як форму мистецької практики або комунікативного тренінгу, а як повноцінний інструмент педагогічного впливу в процесі формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників. Це підтверджується як емпіричними матеріалами, зібраними під час дослідження, так і співвіднесенням отриманих даних із сучасними науковими підходами у сфері соціальної роботи та інклюзивної освіти.

Погляди на значущість інклюзивності в професійній підготовці соціальних працівників широко представлені в документах провідних міжнародних організацій, зокрема Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW) та Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (IASSW), які визначають ключовими орієнтирами професії утвердження соціальної справедливості, поваги до гідності кожної людини та визнання різноманіття як цінності (IASSW & IFSW, 2020). Проте більшість існуючих досліджень зосереджуються переважно на нормативно-ціннісному обґрунтуванні інклюзії, залишаючи відкритим питання ефективних *педагогічних механізмів її формування у студентів*.

У цьому контексті особливої уваги заслуговують підходи, засновані на нарративній взаємодії та театральній імпровізації. Так, Дж. Фокс і Дж. Салас наголошують, що плейбек-театр створює простір для «озвучення та відтворення живого людського досвіду», який дає змогу учасникам не просто слухати, а переживати історії інших людей, формуючи глибший рівень емпатії та співпереживання (Fox & Salas, 2021). Аналогічну позицію висловлює Р. Росс, який підкреслює терапевтичний та освітній потенціал сторітелінгу в роботі з травматичним досвідом, зазначаючи, що саме пережита, а не почута інформація призводить до стійких особистісних змін (Ross, 2021).

Результати нашого дослідження не лише підтверджують ці положення, але й розширюють їх у контексті вищої освіти і професійної підготовки в галузі соціальної роботи. На відміну від попередніх напрацювань, де плейбек-театр переважно використовувався в межах громадської, психосоціальної або мистецької практики, у нашій роботі він *інтегрується безпосередньо в освітній процес як системний метод формування професійних компетентностей*.

Особливістю запропонованого нами підходу є те, що плейбек-театр тут не виступає епізодичним елементом навчання, а стає *структурною частиною педагогічної моделі* – моделі нарративної ретикуляції. Саме вона, на нашу думку, пояснює механізм глибинної трансформації особистісних установок здобувачів. Через переплетення індивідуальних історій у спільний смисловий простір відбувається формування нового типу соціального сприйняття, що базується на прийнятті різноманітності, емпатії та діалогічності.

Матеріали емпіричного дослідження свідчать, що здобувачі починають інакше інтерпретувати соціальні ролі, зокрема роль майбутнього соціального працівника. Вони відходять від традиційного нормативно-оцінного підходу, орієнтованого на «вирішення проблем», і переходять до *людиноцентричної моделі взаємодії*, де головною стає особистісна історія клієнта, його право на голос, його суб'єктивний досвід.

Таким чином, результати дослідження узгоджуються із сучасними гуманістичними й антидискримінаційними підходами в соціальній роботі, водночас демонструючи новий, творчий шлях їх педагогічної реалізації.

Наукова новизна проведеного нами дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* в українському науковому дискурсі обґрунтовано *модель нарративної ретикуляції* як механізм формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників;

– *плейбек-театр* розглянуто не як допоміжну техніку, а як *цілісну педагогічну технологію*, інтегровану в освітній процес підготовки майбутніх соціальних працівників;

– *доведено*, що саме поєднання *наративної взаємодії, тілесно-емоційного переживання та рефлексивного осмислення* є умовою стійких особистісно-професійних змін у здобувачів.

Разом із тим результати проведеного дослідження відкривають перспективи для його подальшого розширення, зокрема завдяки залученню більшої вибірки здобувачів, міжуніверситетських порівняльних досліджень та інтеграції плейбек-методики у формальні освітні стандарти підготовки фахівців соціальної сфери.

Отже, отримані нами під час дослідження дані не лише підтверджують ефективність пропонованого підходу, але й засвідчують його потужний прикладний, освітній та соціально-трансформаційний потенціал.

Висновки. У межах проведеного дослідження було здійснено теоретичне й емпіричне обґрунтування можливостей використання плейбек-театру як інноваційного методу формування інклюзивних компетентностей майбутніх соціальних працівників на основі моделі наративної ретикуляції.

Отримані результати підтверджують, що в сучасних умовах соціальних трансформацій, зокрема зумовлених воєнними подіями, міграційними процесами та зростанням кількості вразливих груп населення, традиційні підходи до професійної підготовки фахівців соціальної сфери є недостатніми. Формування інклюзивних компетентностей потребує переходу до таких освітніх практик, які забезпечують не лише засвоєння знань, а й глибоке особистісне переживання досвіду взаємодії з іншим, його історією та соціальним контекстом.

У дослідженні встановлено, що інтеграція плейбек-театру в освітній процес сприяє розвитку в здобувачів таких ключових характеристик професійної готовності, як:

- здатність до емпатійного слухання та діалогічної взаємодії;
- толерантність до соціального, культурного, мовного й особистісного різноманіття;
- усвідомлення власних упереджень, стереотипів і механізмів їх подолання;
- формування етичної відповідальності за безпеку взаємодії з людьми, які мають травматичний або уразливий життєвий досвід;
- розвиток особистісної рефлексії та гуманістичної професійної ідентичності.

Особливо цінним результатом дослідження є обґрунтування *авторської моделі наративної ретикуляції*, яка виступає механізмом інтеграції індивідуальних історій у спільний смисловий простір, де відбувається переосмислення життєвого досвіду, трансформація особистісних установок і формування нового рівня розуміння себе та соціального оточення. Саме цей процес, заснований на переплетенні наративів, емоційних реакцій і колективної рефлексії, є ключовою умовою формування інклюзивних компетентностей.

Таким чином, у цьому дослідженні вперше в українському науковому просторі:

- концептуалізовано поняття наративної ретикуляції в контексті професійної підготовки соціальних працівників;
- доведено доцільність і ефективність використання плейбек-театру як цілісної педагогічної технології, спрямованої на розвиток інклюзивності;
- обґрунтовано доцільність інтеграції наративно-імпровізаційних практик у систему підготовки фахівців соціальної сфери.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів: у розробці навчальних дисциплін і модулів для підготовки майбутніх соціальних працівників; у програмі підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери; у роботі з громадами, що пережили травматичний досвід, із метою відновлення соціальних зв'язків, довіри й емпатійної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні вибірки респондентів, проведенні міжуніверситетських порівняльних досліджень, а також у поєднанні якісних і кількісних методів для більш комплексної оцінки впливу плейбек-театру на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців соціальної сфери.

Проведене нами дослідження підтверджує, що плейбек-театр у поєднанні з моделлю наративної ретикуляції має значний потенціал для трансформації освітнього середовища та формування фахівця нового типу – соціального працівника, здатного до емпатійної, інклюзивної та гуманістично орієнтованої взаємодії в сучасному суспільстві.

Література

Buhler King C., Sivagnanam R. J., De Silva S. A participatory arts application of Playback Theatre to transitional justice in Sri Lanka. Research in Drama Education. *The Journal of Applied Theatre and Performance*. 2023. Vol. 28, № 1. P. 126–142. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569783.2023.2170221>.

Fanahei R. Narrative reticulation – method of the community-based social healing. Collection of Scientific Papers “ΛΟΓΟΣ”. Boston, USA. 22.12.2023. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-22.12.2023.118>.

Fox J. Narrative reticulation. International Playback Theatre Network Journal. 7 July 2015. URL: <https://playbacktheatrenetwork.org> (дата звернення: 28.11.2025).

Fox J. The Playback NR Workbook: Guidelines for mastering narrative reticulation. *Tusitala Publishing*, 2020. 16 p. ISBN 978-0-9889857-8-0. URL: <https://tusitalapublishing.com/product/the-playbacknr-workbook/> (дата звернення: 28.11.2025).

Fox J., Salas J. Playback theatre and social change. Personal stories in public spaces. *Essays on Playback Theatre by its founders*. 20 April 2021. URL: <https://playbacktheatrereflects.net/2021/04/20/playback-theatre-and-social-change-from-personal-stories-in-public-spaces-essays-on-playback-theatre-by-its-founders/> (дата звернення: 28.11.2025).

International Association of Schools of Social Work; International Federation of Social Workers. Global standards for the education and training of the social work profession. 2020. URL: https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2020/11/IASSW-Global_Standards_Final.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

Knevel J., Wilken J. P., Schippers A. Social workers and generative practices for the inclusion of people with intellectual disabilities. *Journal of Social Work*. 2024. Vol. 25, № 1. P. 42–60. DOI: <https://doi.org/10.1177/14680173241278965>.

Ross L. J. Don't call people out - call them in: Video. YouTube, 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=xw_720iQDss&t=1s (дата звернення: 28.11.2025).

Герлянд Т. Розвиток професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг в умовах освітніх трансформацій. *Professional Pedagogics*. 2023. № 2 (27). С. 61–67. DOI: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.27.61-67>.

Кальченко Л. В. Формування інклюзивної компетентності викладачів як чинник розвитку соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами. Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : тези доповідей IX Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький : Хмельниц. ін-т соц. технологій, Ун-т «Україна», 2016. С. 89–97. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/1931> (дата звернення: 28.11.2025).

Кандибур Р., Лук'яненко С. Творчі методи трансформації конфліктів. Крила, що несуть мир : навч.-практ. посіб. Дніпро : Журфонд, 2021. 82 с. URL: <https://power-of-the-future.com/mitci-zgodni/nash-posibnik> (дата звернення: 28.11.2025).

Кочубей Т. Д., Ткачук Ю. Соціальні навички soft skills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2 (7). С. 42–50. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/244074> (дата звернення: 28.11.2025).

Семігіна Т. В. «Буен вівір» як глобальний пріоритет соціальної роботи на 2024–2026 роки. *Соціальна робота та освіта*. 2024. Т. 10, № 4. С. 472–485. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.4.4>.

Столярик О. Ю., Семігіна Т. В. Якісна освіта соціальних працівників у контексті сталого розвитку: формування компетентностей для воєнного та післявоєнного відновлення. *Ukraine's Capacity to Implement the Sustainable Development Program in the Context of Full-Scale Armed Aggression*. Baltija Publishing, 2025. С. 249–272. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-570-9-15>

Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. Інклюзивна економіка: шлях до соціальної рівності та економічного розвитку : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 320 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23405/1/Inkl_econ.pdf (дата звернення: 28.11.2025).

Playback theatre as a method for developing inclusive competencies of future social workers based on the narrative reticulation model

Vainilovych Nataliia

Lecturer at the Department of Philosophy, Third (educational and scientific) level higher education student, Department of Philosophy

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",

Co-founder and Board Member of the Ukrainian School of Playback Theatre,

Head of the NGO "ART-Playback", Kyiv, Ukraine

Kalchenko Larysa

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Associate Professor, Professor at the Department of Philosophy

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine

The relevance of this study is determined by the growing need to prepare future social workers who are able to work effectively in conditions of increasing social diversity, collective traumatic experience, war-related challenges, and the growing vulnerability of various population groups. In this context, the development of inclusive competences, which include empathy, ethical sensitivity, tolerance of uncertainty and the ability to engage in dialogical interaction, becomes especially important.

The aim of the article is to provide a theoretical and empirical justification for the use of playback theatre as a method for developing the inclusive competences of future social workers on the basis of the author's model of narrative reticulation. The study was conducted using a qualitative research methodology and included such methods as pedagogical observation, analysis of students' written reflections, semi-structured interviews, and content analysis of narratives that emerged during playback sessions. The empirical basis of the research was formed by educational practices implemented within elective courses for students majoring in Social Work.

The article presents the author's interpretation of the concepts of "inclusive competences", "Playback Theatre" and "narrative reticulation" and reveals the substantive content of the proposed model, which includes the stages of narrative actualisation, bodily-emotional reenactment, collective interpretation and reflexive integration of experience. The results of the study indicate that students' participation in playback interaction contributes to the transformation of their value orientations, the development of empathic listening skills, the reconsideration of personal biases, and the formation of a humanistic professional identity. It is proved that the combination of narrative and improvisational-theatrical approaches is an effective pedagogical tool for developing inclusive competences in the process of professional training of social workers.

Keywords: Playback Theatre; inclusive competences; narrative reticulation; future social workers; empathy; reflection; professional training; inclusion in education.

References

- Buhler King, C., Sivagnanam, R. J., & De Silva, S. (2023). A participatory arts application of Playback Theatre to transitional justice in Sri Lanka. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 28 (1), 126–142. <https://doi.org/10.1080/13569783.2023.2170221>.
- Fanahei, R. (2023, December 22). Narrative reticulation – method of the community-based social healing. *Collection of Scientific Papers "ΛΟΓΟΣ"*. <https://doi.org/10.36074/logos-22.12.2023.118>.
- Fox, J. (2015, July 7). Narrative reticulation. *International Playback Theatre Network Journal*. Retrieved from <https://playbacktheatrenetwork.org>.
- Fox, J. (2020). *The Playback NR workbook: Guidelines for mastering narrative reticulation*. Tusitala Publishing.
- Fox, J., & Salas, J. (2021, April 20). Playback theatre and social change: Personal stories in public spaces. *Essays on Playback Theatre by Its Founders*. Retrieved from <https://playbacktheatrereflects.net/2021/04/20/playback-theatre-and-social-change-from-personal-stories-in-public-spaces-essays-on-playback-theatre-by-its-founders/>.
- International Association of Schools of Social Work, & International Federation of Social Workers (2020). *Global standards for the education and training of the social work profession*. Retrieved from https://www.iasw-aiets.org/wp-content/uploads/2020/11/IASSW-Global_Standards_Final.pdf.
- Knevel, J., Wilken, J. P., & Schippers, A. (2024). Social workers and generative practices for the inclusion of people with intellectual disabilities. *Journal of Social Work*, 25 (1), 42–60. <https://doi.org/10.1177/14680173241278965>.
- Ross, L. J. (2021). *Don't call people out – call them in* [Video]. YouTube. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=xw_720iQDss&t=1s.
- Herliand, T. (2023). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv sfery posluh v umovakh osvitynih transformatsii [Development of professional competence of future skilled service workers under educational transformations]. *Professional Pedagogics*, 2 (27), 61–67. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.27.61-67> [in Ukrainian].
- Kalchenko, L. V. (2016). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti vykladachiv yak chynnyk rozvytku sotsialno-pedahohichnoi roboty z moloddiu z osoblyvymy potrebamy [Formation of inclusive competence of teachers as a factor in the development of socio-pedagogical work with youth with special needs]. In *Sotsialno-pedahohichna robota v zakladakh osvity inkliuzyvnoi oriantatsii* [Socio-pedagogical work in inclusive-oriented educational institutions] (Proceedings of the 9th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, pp. 89–97).

Khmelnitskyi Institute of Social Technologies, University "Ukraine". Retrieved from <http://hdl.handle.net/123456789/1931> [in Ukrainian].

Kandybur, R., & Lukianchenko, S. (2021). *Tvorchi metody transformatsii konfliktiv* [Creative methods of conflict transformation]. Zhurfond. Retrieved from <https://power-of-the-future.com/mitci-zgodi/nash-posibnik> [in Ukrainian].

Kochubei, T. D., & Tkachuk, Yu. (2021). Sotsialni navychky soft skills u systemi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Soft skills in the competency system of future social workers]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, 2 (7), 42–50. Retrieved from <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/244074> [in Ukrainian].

Semyhina, T. V. (2024). "Buen vivir" yak hlobalnyi priorytet sotsialnoi roboty na 2024–2026 roky ["Buen vivir" as a global priority of social work for 2024–2026]. *Sotsialna robota ta osvita*, 10 (4), 472–485. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.4.4> [in Ukrainian].

Stoliaryk, O. Yu., & Semyhina, T. V. (2025). Yakisna osvita sotsialnykh pratsivnykiv u konteksti staloho rozvytku: formuvannia kompetentnosti dlia voiennoho ta pisliavoiennoho vidnovlennia [Quality education of social workers in the context of sustainable development: Competency formation for wartime and postwar recovery]. In *Ukraine's capacity to implement the Sustainable Development Program in the context of full-scale armed aggression* (pp. 249–272). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-570-9-15> [in Ukrainian].

Tymbaliuk, I. O., & Pavlikha, N. V. (2023). *Inklyuzyvna ekonomika: shliakh do sotsialnoi rivnosti ta ekonomichnoho rozvytku* [Inclusive economy: The path to social equality and economic development]. Vezha-Druk. Retrieved from https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23405/1/Inkl_econ.pdf [in Ukrainian].

Received: November 29, 2025

Accepted: December 19, 2025

Published: December 30, 2025